

Els efectes personals i patrimonials del matrimoni

Isabel Miralles González
Encarna Roca Trias

Revisió a càrrec de
Esther Farnós Amorós

PID_00237371

Temps mínim previst de lectura i comprensió: **4 hores**

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Les relacions personals entre els cònjuges	7
2. Els drets i deures dels cònjuges	8
3. Les relacions patrimonials entre cònjuges	9
3.1. El règim econòmic matrimonial	9
3.2. El règim primari	10
3.2.1. Les despeses familiars	10
3.2.2. La gestió domèstica i la responsabilitat per deutes familiars	11
3.2.3. El domicili familiar	12
3.2.4. Els contractes entre cònjuges	13
3.2.5. Els drets viduals familiars	14
4. Els capítols matrimonials	16
4.1. Concepte, formalitats, contingut i vicissituds	16
4.2. Les donacions per raó de matrimoni atorgades fora de capítols matrimonials	17
5. Adquisicions oneroses amb pacte de supervivència	18
6. Els règims econòmics matrimonials	19
6.1. El règim de separació de béns en el llibre segon del Codi civil de Catalunya	19
6.1.1. Funcionament, béns que el conformen i titularitats dubtoses	19
6.1.2. La liquidació del règim: la compensació econòmica per raó de treball	20
6.2. La societat de béns de guanys en el Codi civil espanyol	22
6.2.1. El règim de béns de guanys: concepte	22
6.2.2. Els patrimonis concurrents	23
6.2.3. Càrregues i responsabilitat dels béns de guanys	25
6.2.4. Dissolució	29
6.2.5. Liquidació	29
6.3. El règim de comunitat de béns en el llibre segon del Codi Civil de Catalunya	31
6.3.1. Concepte i naturalesa jurídica	31

6.3.2. Règim jurídic	31
6.4. El règim de participació en els guanys en el llibre segon del Codi civil de Catalunya	34
6.4.1. Naixement del règim de participació i límits de la seva configuració	34
6.4.2. L'extinció del règim i les seves causes	35
6.4.3. Liquidació	35
6.4.4. Determinació del crèdit de participació	37
6.4.5. Pagament del crèdit: forma i termini	37
Resum	38
Activitats	39
Exercicis d'autoavaluació	39
Solucionari	42
Glossari	43
Bibliografia	44

Introducció

El títol del mòdul, *Els efectes personals i patrimonials del matrimoni*, és ja de per si prou expressiu. S'hi tractaran els drets de contingut personal o patrimonial que neixen amb el matrimoni i cessen –en gran mesura– amb la constatació de la crisi. Ens aturarem en la repercussió que el matrimoni produeix en tercers, evidentment, des d'un punt de vista econòmic. Concretament, l'estudi s'aturarà en la possibilitat de responsabilitzar els béns de l'altre cònjuge per un deute propi, sempre que hagi estat contret per a atendre obligacions familiars i dins dels límits de la disponibilitat del propi habitatge. Finalment, ens aturarem en l'estudi dels principals règims econòmics matrimonials, amb especial atenció en el règim legal de la separació de béns, que és el que regeix a Catalunya en defecte de pacte. Dins d'aquest règim, incidirem en l'estudi de la determinació de certes titularitats que poden resultar dubtoses i en una mesura concreta que poden tenir importància en el moment de l'extinció d'aquest règim: la compensació econòmica per raó de treball.

Objectius

Els objectius d'aquest mòdul són els següents:

- 1.** Assenyalar els drets i deures que configuren el matrimoni des del seu àmbit de relació personal.
- 2.** Ser conscients que la “comunitat de vida” que origina el matrimoni determina necessàriament una sèrie de conseqüències econòmiques.
- 3.** Comprendre que per a resoldre aquestes conseqüències la llei tipifica diferents règims econòmics, però que al marge del règim concret que hi hagi al matrimoni, la llei preveu un règim primari o bàsic.
- 4.** Concretar els diferents aspectes regulats en el règim primari i, en particular, els que es deriven del deure de contribuir al manteniment de les despeses familiars.
- 5.** Especificar i, sobretot, comprendre el problema derivat de la gestió domèstica i, fonamentalment, la responsabilitat davant de tercers a causa dels deutes familiars.
- 6.** Conèixer les limitacions que suposa el matrimoni per a la lliure disposició de l'habitatge familiar, així com les que afecten la llibertat de contractació entre cònjuges en la mesura que en resultin afectades terceres persones.
- 7.** Analitzarem amb detall els diferents règims econòmics i la manera com operen. Es concretarà la manera legal o voluntària en què s'originen i, en aquest últim cas, la forma que han de tenir els capítols matrimonials com a instrument bàsic per a l'elecció de règim.

1. Les relacions personals entre els cònjuges

El matrimoni crea una relació jurídica que té el seu reflex en l'àmbit personal i en el patrimoni de cadascun dels cònjuges. El principi d'igualtat regeix tots aquests efectes, d'acord amb la Constitució espanyola, que estableix que l'home i la dona tenen dret a contreure matrimoni amb plena igualtat jurídica¹.

⁽¹⁾Article 32 CE.

Aquesta fórmula la recull també l'article 66 CC i la mateixa proclamació apareix en l'article 231-2 CCCat. Això vol dir que no es modifica, des del punt de vista personal, la situació anterior al matrimoni. Per això, l'article 71 CC estableix, a diferència del que succeïa en temps passats, que no hi ha representació forçosa d'un cònjuge per part de l'altre.

El Codi civil espanyol (art. 66-68) descriu els drets i deures dels cònjuges, que operen en condicions d'igualtat. Aquests deures constitueixen el contingut del matrimoni i no admeten cap pacte. Qualsevol acord dels cònjuges que alteri algun dels deures establerts en el Codi civil és nul. L'article 231-2 CCCat també conté una descripció dels drets i deures dels cònjuges, quan estableix que el matrimoni origina un vincle jurídic, el contingut del qual consisteix en que els cònjuges es deuen respecte, lleialtat i assistència.

El matrimoni estableix un vincle jurídic entre dues persones que origina una comunitat de vida en la qual els cònjuges s'han de respectar, actuar en interès de la família, guardar-se lleialtat, ajudar-se i prestar-se socors mutu (art. 231-2.1 CCCat).

2. Els drets i deures dels cònjuges

Els deures descrits per l'article 231-2 CCCat són els de respecte i actuació en interès de la família, així com els de guardar-se lleialtat, ajudar-se i prestar-se socors mutu. Així mateix, el precepte estableix que els cònjuges tenen en el matrimoni els mateixos drets i deures, i afegeix "especialment la cura i l'atenció dels altres membres de la família que estiguin al seu càrrec i convisquin amb ells, i han de compartir les responsabilitats domèstiques". Algun d'aquests deures es pot convertir en una obligació de tipus econòmic, com passa amb el deure d'ajut i socors, que implica l'obligació dels cònjuges de prestar-se aliments recíprocament quan un d'ells es trobi en estat de necessitat, d'acord amb el que disposa l'article 237-4 CCCat².

L'incompliment dels deures imposats als cònjuges per part de l'ordenament jurídic no comporta sancions econòmiques³. Abans de la reforma introduïda per la Llei 15/2005, de 8 de juliol, aquest incompliment podia ser causa de separació o de divorci quan era greu i reiterat⁴. A partir de l'entrada en vigor de la Llei 15/2005 ja no és necessari al·legar una causa per sol·licitar la separació o el divorci.

En l'àmbit penal, l'incompliment de l'assistència establerta legalment per al manteniment del cònjuge està tipificada com a delictes en l'article 226.1 CP. A més, l'article 231-2.1 CCCat estableix que els cònjuges estan obligats a actuar en interès de la família, per la qual cosa s'han d'abstenir de fer actes que la menyscabin.

⁽²⁾Sobre l'estat de necessitat i la prestació d'ajuda entre els cònjuges, vegeu la STS de 14 de febrer de 1976.

⁽³⁾Vegeu, entre d'altres, les sentències de l'AP de Lleó, 2a., de 10 de novembre de 2010 i de l'AP de Segòvia, Única, de 30 de setembre de 2003. No obstant això, el cas de l'incompliment del deure de fidelitat per part de l'esposa, que resulta en l'ocultació de la paternitat del fill o fills matrimonials al marit, és més complex: si bé les STS de 22 i 30 de juliol de 1999 es van mostrar contràries, amb diversitat d'arguments, a la indemnització dels danys causat al marit, les Audiències mantenen posicions diferents al respecte i sentències com la de l'AP de València, 7a., de 2 de novembre de 2004 i la de l'AP de Cadis, 2a., de 3 d'abril de 2008, entre moltes altres, han acabat indemnitzant en aquests casos.

⁽⁴⁾Antics articles 82 i 86 CC.

3. Les relacions patrimonials entre cònjuges

3.1. El règim econòmic matrimonial

La comunitat de vida que s'origina amb el matrimoni requereix la resposta de l'ordenament jurídic a una sèrie de qüestions que afecten tant les relacions dels cònjuges entre ells com les que s'originen amb tercers. Les qüestions que requereixen una resposta jurídica es refereixen a la forma de contribuir a les càrregues que genera el matrimoni; l'organització dels poders de gestió, organització, disposició, etc., entre els cònjuges; l'organització del seu patrimoni; la relació entre tots dos, i la responsabilitat davant de tercers. El **règim econòmic matrimonial** és, doncs, la tècnica que fa servir l'ordenament jurídic per a donar una resposta a aquestes qüestions.

Hi ha molts règims matrimonials, encara que la seva tipologia es pot resumir en els tres tipus següents:

a) Comunitat de béns: a partir de la vigència del règim es forma una massa de béns comuns, que s'haurà de liquidar en el moment de la dissolució. És el règim legal previst en el Codi civil espanyol si no hi ha pacte entre els cònjuges. També l'és a quasi tots els ordenaments autonòmics espanyols, encara que hi ha modalitats diferents.

b) Separació de béns: vigent el règim, però també un cop aquest es dissol, els patrimonis dels cònjuges no s'intercomuniqueu i tenen plena autonomia. És el règim previst, també si no hi ha pacte, a Catalunya, les Illes Balears i la Comunitat valenciana. Cal dir, però, que respecte d'aquesta darrera Comunitat la STC 82/2016, de 28 d'abril, ha considerat que la Llei de les corts valencianes 10/2007, de 20 de març, de règim econòmic matrimonial valencià, és una llei autonòmica dictada en matèria no integrada en el patrimoni normatiu o consuetudinari del Dret civil històric valencià.

c) Participació en els guanys: resulta d'una combinació dels dos tipus descrits.

Per a l'establiment del règim econòmic matrimonial, regeix el principi de llibertat de pacte, ja que l'article 231-10.1 CCCat estableix que el règim serà el que estableixin els cònjuges en capítols matrimonials. La mateixa norma apareix en l'article 1315 CC. Quan no hi hagi capítols o aquests siguin ineficaços,

⁽⁵⁾Article 231-10.2 CCCat.

⁽⁶⁾Article 1316 CC.

el règim dels cònjuges catalans serà el de separació de béns⁵, mentre que en el Codi civil espanyol regirà el de béns de guanys⁶ (l'anomenada *sociedad de gananciales*).

3.2. El règim primari

S'entén per *règim primari* el conjunt de normes referides a l'economia bàsica del matrimoni, que s'aplica independentment del règim econòmic matrimonial concret que regeixi les relacions específiques entre els cònjuges. Les normes del règim primari les trobem en els articles 231-4 a 231-9 i 231-11 a 231-14 CCCat (art. 1315-1324 CC).

3.2.1. Les despeses familiars

L'article 231-5.1 CCCat estableix que l'element bàsic per tal que una despesa sigui considerada com a familiar és el sosteniment de la família. Per tant, una despesa tindrà el caràcter de familiar quan s'inclogui en algun dels conceptes que, als efectes simplement descriptius, conté l'article 231-5 CCCat, i s'ajusti al nivell econòmic de l'esmentada família. Per tant, s'ha de tenir en compte la qualitat i la quantitat de la despesa.

Aquest article (a diferència del derogat art. 4 CF) elimina la consideració com a càrregues familiars del pagament de les quotes destinades a l'adquisició de l'habitatge familiar. A més, l'article 233-23 del mateix cos legal declara, en el paràgraf primer, que en el cas en què s'hagi atribuït l'ús o el gaudi de l'habitatge a un dels cònjuges, "les obligacions concretes per raó de la seva adquisició s'han de satisfer d'acord amb el que disposi el títol constitutiu", mentre que les despeses ordinàries de conservació, manteniment i reparació, han de ser a càrrec del cònjuge beneficiari de l'ús.

Per la mateixa solució s'ha optat allà on és d'aplicació el CC espanyol, a partir de la interpretació jurisprudencial de la STS de 28 de març de 2011, que estableix, en el seu fonament tercer: "el pagament de les quotes corresponents a la hipoteca contractada per ambdós cònjuges per a l'adquisició de la propietat de l'immoble destinat a habitatge familiar constitueix un deute de la societat de guanys i com a tal, queda inclosa en l'article 1362, 2n. CC i no constitueix càrrega del matrimoni als efectes del que disposen els articles 90 i 91 CC".

Són despeses familiars les originades en concepte d'aliments, incloent els aliments a què fa referència l'article 237-1 CCCat, les despeses ordinàries de conservació, manteniment i reparació dels habitatges o d'altres béns d'ús de la família i les atencions de previsió mèdiques i sanitàries.

S'exclouen les despeses derivades de la gestió i defensa de béns privatis d'un dels cònjuges i les que responen a l'ús exclusiu d'un d'ells. *Cfr.* amb l'article 1318.3 CC, segons el qual aniran a càrrec del cabal comú les despeses originades per plets duts a terme per un dels cònjuges, sense mala fe, si redunden en benefici de la família.

Un cop determinades quines despeses tenen el caràcter de familiars, qualsevol despesa s'haurà d'ajustar als usos i al nivell de vida de la família.

Els cònjuges han de contribuir al pagament de les despeses del matrimoni de la manera que pactin, i poden fixar la forma de contribució a les càrregues del matrimoni, de manera proporcional als seus ingressos i salaris, o al seu patrimoni⁷. La contribució també pot ser diferent, de manera que l'un hi contribueixi amb els ingressos, i l'altre, amb el treball domèstic⁸. En qualsevol cas, hi ha l'obligació de contribuir-hi, que no pot ser exclosa per acords dels cònjuges.

⁽⁷⁾Article 231-6 CCCat.

⁽⁸⁾Article 231-6.1 CCCat.

Els fills mentre conviuen amb la família també hauran de contribuir a les despeses familiars. El mateix passarà amb els parents que hi visquin. La forma concreta de contribució, si no hi ha pacte, estarà determinada per la regla de la proporcionalitat⁹.

⁽⁹⁾Vegeu l'article 231-6, apt. 2 i 3 CCCat.

Finalment, la llei estableix que els cònjuges tenen l'obligació recíproca d'informar-se adequadament de la gestió patrimonial que duen a terme en relació amb l'atenció d'aquestes despeses (art. 231-7 CCCat). En tractar-se d'una norma de règim primari, resulta aplicable a tots els cònjuges amb independència del seu concret règim econòmic matrimonial però, com veurem en aquest mòdul, tindrà una incidència major en els matrimonis subjectes a un règim de comunitat o al de participació en els guanys.

3.2.2. La gestió domèstica i la responsabilitat per deutes familiars

La direcció de la família correspon als dos cònjuges de comú acord, en interès d'aquesta, i qualsevol d'ells pot actuar tot sol per atendre les necessitats i despeses familiars ordinàries (ententent que té el consentiment de l'altre per a fer-ho) d'acord amb les circumstàncies de la família mateixa¹⁰.

⁽¹⁰⁾Article 231-4 CCCat.

Ara bé, quan un dels cònjuges contreu un deute familiar, se n'ha de determinar la responsabilitat davant de tercers, ja que la seva actuació no ha tingut lloc en benefici propi, sinó del grup que gestiona.

Aquesta responsabilitat depèn del règim de béns del matrimoni. Si es tracta de cònjuges sotmesos a un règim de comunitat de béns, davant de tercers responen els béns comuns i, si no n'hi haguessin, o fossin insuficients, responen de manera solidària els béns propis del cònjuge que va contreure el deute¹¹. Si es tracta de cònjuges sotmesos al dret civil català, el sistema de responsabilitat és el que s'estableix en l'article 231-8 CCCat, en virtut del qual davant de tercers hi ha una responsabilitat solidària per les despeses fetes en atenció a la família.

⁽¹¹⁾Article 1319.2 CC.

Quan la despesa no tingui la característica de familiar, d'acord amb els criteris que s'han assenyalat, només en respon el cònjuge que ha contret el deute.

3.2.3. El domicili familiar

Es considera domicili familiar aquell immoble on els cònjuges tenen establert el domicili a què es refereix l'article 231-3 CCCat (per al CC espanyol, art. 70).

Per tant, se n'han d'excloure els immobles que no serveixin de residència habitual, com ara les segones residències i els locals usats per un cònjuge en l'exercici de la seva professió o activitat empresarial.

El concepte de domicili familiar inclou l'habitatge usat per un dels cònjuges en els casos de separació i divorci, en aquells supòsits en què se n'hagi atribuït l'ús exclusiu en el conveni regulador o per sentència.

El domicili familiar gaudeix d'una protecció especial, manifestada a la STC 135/1986, de 31 d'octubre. Aquesta protecció deriva de la concurrència de dos principis: el dret a un habitatge digne, principi establert en l'article 47 CE, i la protecció a la família, principi establert en l'article 39 CE, juntament amb la inviolabilitat del domicili¹². Aquestes normes determinen que l'article 231-9 CCCat fixi un règim especial per a la seva disposició i la dels mobles d'ús ordinari de la família (en sentit similar, vegeu art. 1320 CC espanyol). El títol pel qual es disposa d'habitatge pot ser un contracte (compravenda, arrendament, etc.) o un dret real (hipoteca, usdefruit, etc.).

⁽¹²⁾Article 18.2 CE.

L'article 231-9 CCCat exigeix el consentiment de tots dos cònjuges per a poder disposar vàlidament del dret sobre l'habitatge familiar, independentment de quin sigui el règim de béns del matrimoni. Per tant, s'estableix una norma que s'inclou dins del règim primari i que afecta només els cònjuges; encara que, tal i com estableix l'article 234-3.2 CCCat, la parella estable, en matèria de disposició de l'habitatge familiar, també es regirà per aquest mateix precepte.

La protecció del cònjuge no titular s'obté per mitjà de l'exigència que concorri el seu consentiment en l'acte de disposició. Aquest dret és irrenunciable prèviament a la realització de l'acte de disposició.

Amb la finalitat que la protecció del cònjuge no titular sigui més completa, l'article 91.1 RH estableix que quan la llei aplicable exigeixi el consentiment de tots dos cònjuges per a l'acte de disposició,

“[...] serà necessari per a la inscripció dels actes dispositius sobre l'habitatge que pertany a un dels cònjuges que el disposador manifesti a l'escriptura que l'habitatge no té aquest caràcter”.

El consentiment pot faltar per causes diferents¹³. Si manca per causa no justificada i, malgrat això, el titular de l'habitatge l'aliena, la conseqüència és l'anul·labilitat de la disposició feta a títol oneros, que pot ser instada pel cònjuge que no ha intervingut en l'alienació en el termini de quatre anys. L'acte de disposició a títol gratuït fet sense el consentiment del no titular és nul. No

⁽¹³⁾Article 231-9.1 CCCat.

obstant això, d'acord amb l'article 231-9.3 CCCat, la manifestació errònia sobre el caràcter no familiar de l'habitatge feta per l'alienant no afectarà tercers adquirents de bona fe.

Aquestes disposicions són d'ordre públic i no admeten cap pacte contrari.

3.2.4. Els contractes entre cònjuges

El principi de la llibertat de contractar apareix en l'article 231-11 CCCat, que s'aplica a qualsevol matrimoni, amb independència del règim de béns que reguli les relacions patrimonials i amb independència també de la causa del contracte. En aquest article s'estableix que els cònjuges es poden transmetre béns i drets per qualsevol títol i fer entre ells tota mena de negocis jurídics. En sentit similar es pronuncia l'article 1323 CC.

Davant d'aquesta llibertat, l'ordenament català arbitra uns sistemes per tal d'impedir el frau dels creditors en establir determinades presumpcions i en donar-los mitjans de defensa. Aquests sistemes són la presumpció de gratuïtat¹⁴ i la presumpció de donació¹⁵, que s'han d'examinar conjuntament.

⁽¹⁴⁾Article 231-11 CCCat.

⁽¹⁵⁾Article 231-12 CCCat.

a) La presumpció de gratuïtat dels contractes subscrits entre cònjuges.

L'article 231-11 CCCat estableix que, en cas d'impugnació judicial, la prova del caràcter oneros de la transmissió correspon als cònjuges. D'aquesta manera, es facilita la prova de la gratuïtat als afectats per aquest tipus de contractes –bàsicament creditors de qualsevol dels cònjuges i legitimaris– per tal que puguin impugnar el contracte subscrit entre els cònjuges amb aparent causa onerosa fets en el seu perjudici. La prova de la concurrència efectiva de la causa onerosa s'inverteix i, per tant, correspon als cònjuges demandats. Així, l'efecte principal d'aquesta presumpció és d'ordre processal i consisteix en la inversió de la càrrega de la prova de l'onerositat del contracte.

b) La presumpció de donació. L'article 231-12 CCCat estableix que

“[...] en cas de declaració de concurs d'un dels cònjuges, se'n presumeix la donació dels béns adquirits per l'altre a títol oneros durant l'any anterior a la declaració, si la contraprestació per adquirir-los procedia del cònjuge concursat. Si hi ha alguna part en què no es pot acreditar si la contraprestació procedeix del cònjuge concursat, se'n presumeix la donació de la meitat”.

Aquesta norma està inserida en la regulació de la contractació entre cònjuges i, precisament, després d'admetre la validesa dels contractes subscrits entre ells. Per tant, aquesta presumpció serà aplicable als cònjuges catalans, amb independència del règim econòmic matrimonial que tinguin, ja que és una norma protectora dels tercers creditors derivada de la presumpció de gratuïtat de la causa que s'estableix en l'article 231-11 CCCat. Aquesta presumpció es

pot destruir si es prova que els béns havien estat adquirits amb patrimoni propi del cònjuge afectat o que van ser proporcionats per un estrany. Es tracta, per tant, d'una presumpció *iuris tantum* que, com a tal, admet prova en contra.

L'objecte de la protecció que s'ofereix als creditors es concreta en els béns adquirits pel cònjuge no separat, sempre que l'adquisició s'hagi fet durant el període comprès dins l'any anterior a la declaració del concurs. Si no s'aconsegueix destruir la presumpció, l'aplicació de l'article 231-12 CCCat implica que es presumeixi donada la totalitat dels béns afectats o la meitat si hi ha una part en què no es pot acreditar la procedència de la contraprestació.

Els efectes de la presumpció de l'article 231-12 CCCat no impliquen la nul·litat de l'adquisició feta pel cònjuge no deutor, sinó que solament faciliten als creditors la prova del caràcter gratuït de la seva adquisició. Per tant, es tracta d'una norma aplicable només als casos d'insolvència i no pot ser emprada per altres persones que no siguin els creditors del cònjuge concursat.

3.2.5. Els drets viduals familiars

Dret al parament de l'habitatge

La llei atribueix al cònjuge supervivent el dret a fer seus alguns béns que formaven part del patrimoni comú, independentment de quina sigui la destinació de la successió. La roba, els mobles i els estris domèstics, que constitueixen el parament de la llar, es lliuren sempre al cònjuge supervivent, segons estableix l'article 231-30 CCCat (per al CC, vegeu art. 1321), i no es computen en el seu haver hereditari. Se n'exclouen les joies, els objectes artístics i els que tinguin un valor extraordinari. Els cònjuges poden excloure aquesta atribució amb un pacte en contra. S'exigeix que els cònjuges no estiguin separats judicialment o de fet. Aquest dret correspon als cònjuges per raó de matrimoni i no és un dret de tipus successori.

Any de viduïtat

A Catalunya, a més, el cònjuge supervivent que no sigui usufructuari universal del patrimoni del premort té dret, durant l'any següent a la dissolució del matrimoni per defunció de l'altre cònjuge, a habitar tot el local que constituïa l'habitatge familiar i a ser alimentat amb càrrec al patrimoni d'acord amb el nivell de vida que haguessin tingut els cònjuges. És el que es coneix com a "any de plor", que, a més, és independent dels altres drets que corresponguin al supervivent en virtut de la defunció del premort. Com en el cas del dret al parament de l'habitatge, el cònjuge separat judicialment o de fet no té aquest dret i el dret també es perd quan el supervivent es torna a casar durant aquest període, quan passa a viure maritalment amb una altra persona i quan abandona o negligeix greument els fills comuns en potestat parental¹⁶.

⁽¹⁶⁾Article 231-31 CCCat.

Ambdós drets viduals familiars també es donen quan es produeix l'extinció de la parella estable per mort d'un dels convivents respecte del supervivent, a partir de la remissió que fa l'article 234-14 i als articles 231-30 i 231-31 CCCat.

4. Els capítols matrimonials

4.1. Concepte, formalitats, contingut i vicissituds

El contracte per mitjà del qual els cònjuges poden fer els pactes que considerin convenients en relació amb els efectes bàsicament patrimonials del seu matrimoni són els capítols matrimonials. En capítols, els cònjuges poden establir el règim econòmic, convenir pactes successoris, fer donacions i establir les estipulacions i els pactes lícits que es considerin convenients, fins i tot en previsió d'una ruptura matrimonial. La possibilitat que dóna aquest darrer incís ha estat desenvolupada pel legislador del Llibre segon en l'article 231-20 CCCat, que comprèn una detallada regulació dels pactes en previsió d'una ruptura matrimonial. Aquest article s'aplica també a les parelles estables, a partir de la remissió que hi fa l'article 234-5 CCCat.

Pactes en previsió d'una ruptura matrimonial

“1. Els pactes en previsió d'una ruptura matrimonial es poden atorgar en capítols matrimonials o en una escriptura pública. En cas que siguin avantnupcials, només són vàlids si s'atorguen abans dels trenta dies anteriors a la data de subscripció del matrimoni.

2. El notari, abans d'autoritzar l'escriptura a què fa referència l'apartat 1, ha d'informar per separat cadascun dels atorgants sobre l'abast dels canvis que es pretenen introduir amb els pactes respecte al règim legal supletori i els ha d'advertir de llur deure recíproc de proporcionar-se la informació a què fa referència l'apartat 4.

3. Els pactes d'exclusió o limitació de drets han de tenir caràcter recíproc i precisar amb claredat els drets que limiten o als quals es renuncia.

4. El cònjuge que pretengui fer valer un pacte en previsió d'una ruptura matrimonial té la càrrega d'acreditar que l'altra part disposava, en el moment de signar-lo, d'informació suficient sobre el seu patrimoni, els seus ingressos i les seves expectatives econòmiques, sempre que aquesta informació fos rellevant amb relació al contingut del pacte.

5. Els pactes en previsió de ruptura que en el moment en què se'n pretén el compliment siguin greument perjudicials per a un cònjuge no són eficaços si aquest acredita que han sobrevingut circumstàncies rellevants que no es van preveure ni es podien raonablement preveure en el moment en què es van atorgar”.

Els capítols poden ser atorgats abans o durant el matrimoni. Els subjectes atorgants dels capítols són els cònjuges o els futurs cònjuges. En aquest cas, els capítols no seran eficaços si no es contreu matrimoni en el termini d'un any. Els poden atorgar els qui poden contreure vàlidament matrimoni, però necessiten, si escau, els complements de capacitat corresponents.

Els capítols matrimonials s'han d'atorgar en escriptura pública¹⁷ i no són oposables a terceres persones mentre no es facin constar en la inscripció del matrimoni en el Registre Civil.

STSJC de 12 de juliol de 2012

En aplicació del derogat Codi de família, que no regulava amb detall aquests pactes però sí que els permetia a l'empara de l'incís final de l'article 15.1 CF, la STSJC de 12 de juliol de 2012 ja requereix, per a la validesa d'una renúncia recíproca als drets econòmics que poguessin correspondre als cònjuges en cas de ruptura, el seu atorgament en escriptura pública.

⁽¹⁷⁾ Article 231-22 CCCat.

Pel que fa al seu contingut, en cap cas s'admetran els pactes que siguin contraris a la llei, als bons costums o al principi d'igualtat entre cònjuges¹⁸.

⁽¹⁸⁾Article 231-20, apt. 3 i 5, CC-Cat. En sentit similar, per al CC espanyol, vegeu l'article 1328.

Els capítols es poden modificar en tot moment, sempre que no afectin tercers i amb la deguda publicitat. Quan afecten béns immobles, hauran de constar al registre de la propietat. Els cònjuges també poden modificar el règim econòmic matrimonial, i les donacions atorgades en els capítols únicament són revocables per incompliment de les càrregues.

Tanmateix, els capítols queden sense efecte si es declara nul el matrimoni, si hi ha separació judicial o si el matrimoni es dissol per divorci. No obstant això, conservaran l'eficàcia els pactes establerts en l'article 231-26 CCCat, entre ells, lògicament, els pactes en previsió de la ruptura matrimonial.

4.2. Les donacions per raó de matrimoni atorgades fora de capítols matrimonials

Els articles 231-27 a 231-29 CCCat estableixen que les donacions per raó de matrimoni atorgades fora de capítols matrimonials es regeixen per les regles generals de donacions. Aquestes es poden sotmetre a condicions i modes, i si el bé donat està subjecte a càrrega o gravamen, el donant no està obligat a l'alliberament corresponent. A més, es podran revocar pels motius següents: manca de subscripció del matrimoni, declaració de nul·litat del matrimoni, incompliment de càrregues i ingratitude del donatari.

5. Adquisicions oneroses amb pacte de supervivència

Els cònjuges o futurs cònjuges poden adquirir béns conjuntament a títol oneros, i poden pactar que si un dels dos mor, el supervivent esdevingui titular únic de la titularitat del bé.

Mentre els dos cònjuges visquin, els béns no podran ser alienats ni gravats, si no és per acord de tots dos cònjuges, i cap d'ells no podrà transmetre a terceres persones el seu dret sobre aquests béns, els quals esdevenen indivisibles.

A partir de l'entrada en vigor del llibre segon CCCat, les adquisicions amb pacte de supervivència també poden ser portades a terme per les parelles estables¹⁹. En aquest punt el CCCat no fa més que recollir la doctrina del TSJC, que des del 2003 (sentència de 13 de febrer de 2003 i interlocutòria de 3 de desembre del mateix any) ja permetia subscriure aquest contracte a les parelles estables amb l'argument que també són família i que les compres amb pacte es dirigeixen a protegir la família. És important destacar que el legislador també estén la possibilitat de subscriure aquest contracte als cònjuges sotmesos a altres règims, més enllà del règim tradicional al qual s'havia vinculat la figura (i en el qual cobra més sentit), que és la separació de béns legal a Catalunya.

⁽¹⁹⁾Article 234-3.3r.

El pacte de supervivència serà ineficax si un dels cònjuges havia atorgat amb anterioritat un heretament universal.

En cas d'embargament i concurs regeixen les regles següents:

- El creditor d'un dels cònjuges podrà demanar l'embargament sobre la part que el deutor té en els béns adquirits amb pacte de supervivència, i s'ha de notificar a l'altre cònjuge que no és part del litigi.
- En declaració de concurs, la part corresponent al cònjuge concursat s'integrarà en la massa activa.

El pacte de supervivència es pot extingir per acord dels cònjuges, declaració de nul·litat del matrimoni, separació judicial o de fet o divorci, i per adjudicació a un tercer de la meitat del bé com a conseqüència de l'embargament o concurs²⁰.

⁽²⁰⁾Vegeu els articles 231-15 a 231-18 CCCat.

6. Els règims econòmics matrimonials

6.1. El règim de separació de béns en el llibre segon del Codi civil de Catalunya

6.1.1. Funcionament, béns que el conformen i titularitats dubtoses

Com ja s'ha vist, si no hi ha pacte, el règim supletori dels matrimonis catalans és el de la separació de béns, d'acord amb el que disposa l'article 231-10 CCCat. Està regulat en els articles 232-1 a 232-12 CCCat i d'altres de concordants pel que fa al règim econòmic primari.

En el règim de separació de béns, la subscripció del matrimoni no produeix cap efecte ni té cap transcendència en relació amb la titularitat dels béns que pertanyin a cadascun dels cònjuges en el moment de contreure el matrimoni ni en els que adquireixin durant el matrimoni. En concret, en un règim de separació de béns hi ha dos patrimonis: el d'un cònjuge i el de l'altre.

L'adquisició i transformació de cadascun d'aquests patrimonis funciona de manera autònoma i sense que la celebració del matrimoni hi tingui cap influència. D'aquesta manera, l'article 232-2 CCCat, estableix:

“En règim de separació de béns, són propis de cadascun dels cònjuges tots els que tenia com a tals quan es va celebrar el matrimoni i els que adquireixi després per qualsevol títol”.

D'aquí es dedueix que formen part de la massa de béns propis tots els que ja es tenien abans de celebració del matrimoni, que continuen pertanyent a cada cònjuge, i els que adquireixi després, independentment del títol d'adquisició i de qui els hagi atribuït, ja que són vàlides les donacions entre cònjuges. També en formen part els fruits i rendes dels béns propis i del treball, professió, etc.

L'adquisició de determinats tipus de béns pot estar prou documentada, de manera que s'evitarà el dubte sobre a qui pertany el bé concret: justificada l'adquisició i la titularitat, el bé en qüestió és propietat d'aquell que en justifica l'adquisició (principi de titularitat formal). Si es prova que la contraprestació es va pagar amb béns o diners de l'altre cònjuge, se'n presumeix la donació. Però si els béns adquirits a títol oneros durant el matrimoni són béns mobles de valor ordinari destinats a l'ús familiar (vehicles, mobiliari, aparells domès-

Disposicions addicionals tercera i quarta

Vegeu les disposicions addicionals tercera i quarta de la Llei 25/2010, per la qual s'aprova el llibre segon del CCCat, referents a la regulació de les especialitats processals relatives a pretensions liquidatòries de règim econòmic exercides dins dels processos matrimonials i en la divisió de l'herència.

tics...), es presumeix que pertanyen a tots dos cònjuges per meitats indivises sens perjudici de la possibilitat de destruir aquesta presumpció per mitjans de prova concloents.

Quan és impossible determinar qui ha estat l'adquirent d'uns béns determinats, l'ordenament jurídic proporciona un sistema de proves basades en presumpcions *iuris tantum*. En primer lloc, trobem la presumpció de comunitat, establerta en l'article 232-4 CCCat, que s'ha de completar amb el que disposa l'article 232-3.1 CCCat sobre l'origen de la contraprestació que s'ha abonat en l'adquisició dels béns. La independència entre les masses patrimonials que pertanyen a cada cònjuge té com a conseqüència immediata l'autonomia en la gestió, el gaudi i la disposició de béns de cadascú, d'acord amb el que disposa l'article 232-1 CCCat.

6.1.2. La liquidació del règim: la compensació econòmica per raó de treball

Quan es dissolgui el matrimoni per mort, divorci o declaració de mort o quan els cònjuges pactin un règim econòmic diferent²¹, es procedirà a la liquidació del règim.

⁽²¹⁾Article 231-10 CCCat.

Compensació econòmica per raó de treball

L'article 232-5 CCCat introdueix una norma de liquidació del règim de separació de béns, per als casos de separació, divorci, nul·litat, mort d'un dels cònjuges o cessament efectiu de la convivència, l'origen de la qual es troba en la desigualtat que pot provocar el règim de separació de béns, que impedeix la comunicació entre les masses patrimonials dels cònjuges. Es tracta d'una norma típica del règim català de separació de béns, que només s'aplicarà quan concorrin els requisits exigits en l'article 232-5 CCCat, amb l'efecte de desigualtat que s'hi preveu. Per aquesta raó, es pot afirmar que l'article estableix una indemnització complementària de la pensió per desequilibri econòmic (art. 232-10 CCCat) que l'exclourà o no segons la quantitat que s'obtingui com a efecte d'aquesta compensació. La vigent regulació de la compensació deixa de banda les nocions d'enriquiment injust i sobrecontribució, en les quals es basava el derogat article 41 CF, i opta per un sistema "molt més objectiu i asèptic". Vegeu, al respecte, la STSJC de 20 de juliol de 2015.

És una compensació de contingut clarament i exclusivament econòmic, determinada pel perjudici que pateix el cònjuge que ha treballat per a la casa o per a l'altre cònjuge sense retribució o amb una retribució insuficient, cosa que li ha provocat un desequilibri. Aquest dret es pot configurar com una indemnització.

Per a determinar la quantia de la compensació econòmica per raó de treball, s'ha de tenir en compte la durada i la intensitat de la dedicació, atesos els anys de convivència (que no ha de ser necessàriament matrimonial, en tant que la

norma ja no fa distinció i la jurisprudència anterior permetia sumar ambdós períodes: vegeu les STSJC de 12 de gener de 2004, de 27 de febrer de 2006 i de 26 de juny de 2012) i, en cas de treball domèstic, incloure-hi la criança dels fills o l'atenció personal d'altres membres de la família. Aquesta quantia té com a límit la quarta part de la diferència entre els increments dels patrimonis dels cònjuges, calculada d'acord amb les regles que estableix l'article 232-6 CCCat. Aquest límit de la quarta part té una excepció: la quantia pot superar aquest límit si el cònjuge creditor prova que la seva contribució va ser notablement superior.

La fixació del límit de la quarta part és una novetat, com també ho és la fixació de criteris per a calcular la quantia de la compensació²².

Com a novetat introduïda pel llibre segon del CCCat, en cas d'extinció del règim de separació per mort, el cònjuge supervivent podrà reclamar la compensació econòmica per raó de treball com a dret personalíssim, sempre que els drets que el causant li hagués atribuït no cobrissin l'import que li correspondria, i si en el patrimoni del cònjuge deutor no hi hagués béns suficients per a satisfer la compensació econòmica per raó de treball. En aquest cas, el cònjuge creditor podria demanar la reducció o supressió de les donacions i atribucions particulars en pacte successori que hagués pogut fer el cònjuge deutor durant la vigència del règim de separació de béns.

L'article 232-8 CCCat permet el pagament en diners o en béns del patrimoni del deutor, sempre que hi hagi acord entre els cònjuges o bé quan ho autoritza el jutge amb una causa determinada. Es permet el pagament a terminis, els quals no es poden perllongar més enllà de tres anys, amb meritació de l'interès legal.

L'exercici d'aquest dret, en cas de nul·litat, separació o divorci, s'haurà de reclamar en el procés que causa l'extinció del règim i, en cas d'extinció per mort, fins a tres anys després de la mort del cònjuge²³.

Respecte als béns que poguessin tenir els cònjuges en comunitat ordinària indivisa, qualsevol d'ells podrà exercir l'acció de divisió de cosa comuna, i l'autoritat judicial els podrà considerar en conjunt a l'efecte de formar lots i adjudicar-los²⁴.

La norma de l'article 232-5 CCCat forma part de les normes relatives a la liquidació del règim econòmic matrimonial de separació de béns en els casos de dissolució per separació, divorci o mort. És una norma prèvia a la fixació d'altres mesures, com ara la prestació compensatòria de l'article 233-14 CCCat, però no l'exclou, tal com estableix l'article 232-10 CCCat, perquè pot passar

⁽²²⁾Novetat incorporada pel llibre segon del CCCat, per tal de posar fre a la discrecionalitat judicial i a les compensacions de vegades desproporcionades que havia comportat l'aplicació de l'article 41 CF, com l'atorgada en el cas resolt per la STSJC de 21 d'octubre de 2002.

⁽²³⁾Article 232-11 CCCat.

⁽²⁴⁾Article 232-12 CCCat.

que les compensacions que són conseqüència de la liquidació d'un règim no excloguin el perjudici econòmic que dóna dret a la prestació compensatòria de l'article 233-14 CCCat.

La llei preveu que aquesta compensació es pugui reclamar també pel convivent que durant la convivència va treballar per la casa o per l'altre convivent sense retribució o amb una retribució insuficient, en tant que el funcionament de les parelles estables vigent la convivència es basa en la independència de patrimonis, de forma similar al que succeeix en el règim de separació de béns en el matrimoni. A aquests efectes, l'article 234-9 remet als articles 232-5 a 232-10 CCCat.

Per als cònjuges sotmesos al CC espanyol que han escollit el règim de separació de béns, l'article 1438.11 preveu una compensació basada en la mateixa *ratio*, encara que d'un abast més reduït, ja que es limita a compensar el treball per a casa realitzat per un cònjuge. Atès que aquest precepte no estableix normes per al càlcul de la compensació, les STS de 14 de juliol de 2011 i de 26 de març de 2015 intenten aportar criteris de càlcul que s'allunyen dels establerts pel legislador català, basat en la diferència dels increments patrimonials experimentats pels cònjuges durant la vigència del règim de separació.

6.2. La societat de béns de guanys en el Codi civil espanyol

6.2.1. El règim de béns de guanys: concepte

Entre els sistemes de comunitat de guanys destaca en el nostre ordenament el conegut com a *sociedad de gananciales*, aplicable de manera supletòria com a règim legal als territoris sotmesos al Codi civil espanyol. En aquests territoris constitueix el règim legal supletori de primer grau, com posa de manifest l'article 1316 del Codi quan diu:

"[...] si no hi ha capitulacions o quan aquestes siguin ineficaces, el règim serà el de la societat de guanys".

I la societat, com qualsevol règim econòmic matrimonial, naixerà, d'acord amb l'article 1435 CC espanyol:

"[...] en el moment de la subscripció del matrimoni o, posteriorment, en el moment de pactar-se les capitulacions".

La descripció del règim, encara que sigui descrivint-ne l'efecte principal, l'ofereix l'article 1344, quan diu, arran de la reforma esdevinguda per la Llei 13/2005, d'1 de juliol, que:

"[...] per mitjà de la societat de guanys es fan comuns per als cònjuges els guanys o beneficis obtinguts indistintament per qualsevol d'ells, i que els seran atribuïts a parts iguals en dissoldre's aquella societat".

Pel que fa al règim, la societat de béns de guanys funciona com una forma de comunitat mancomunada, però en dissoldre's el règim els beneficis es comparteixen per meitats entre els cònjuges, amb independència que els guanys siguin conseqüència del treball d'un d'ells o dels fruits produïts per béns de qualsevol classe, siguin privatis o de guanys. Com que en un matrimoni es funciona com en una comunitat, és lògic que els actes de gestió i de disposició siguin fets per tots dos cònjuges conjuntament²⁵. Però també és lògic que, per

⁽²⁵⁾Article 1375 CC.

⁽²⁶⁾Voluntàriament, legalment o judicialment, articles 1387 i 1388 del Codi.

haver-se transferit la representació a l'altre cònjuge²⁶, o bé pel funcionament diari, o per raons d'urgència, la llei autoritza a qualsevol dels cònjuges per a actuar de manera indistinta i separada.

El cas més paradigmàtic és el de l'exercici de la potestat domèstica, però no podem deixar d'esmentar els supòsits de despeses urgents²⁷, el d'avançament numerari de béns de guanys²⁸, la disposició de béns de titularitat individual²⁹ o la disposició dels fruits dels béns privatius³⁰. La llei és conscient que, en algun cas, aquests actes s'han pogut fer amb la voluntat de defraudar l'altre cònjuge i, en aquests casos, considera que la societat serà creditora, encara que el cònjuge perjudicat no impugni els actes realitzats amb voluntat de defraudar drets de tercers³¹.

(27) Article 1386 CC.

(28) Article 1382 CC.

(29) Article 1384 CC.

(30) Article 1381 CC.

(31) Article 1390 CC.

6.2.2. Els patrimonis concurrents

1) Béns privatius

La idea de privacitat pressuposa la titularitat única del cònjuge de qui consti el nom, de manera que el bé li pertany en exclusiva, encara que, com dèiem abans, els fruits dels béns siguin comuns. El que passa és que de vegades resulta difícil demostrar la titularitat dels béns (per exemple, perquè no s'ha guardat la factura que en justifica l'adquisició). Per això, en cas de dubte, la llei estableix una presumpció de pertinença a la societat de béns de guanys³², encara que, com a tal presumpció, pot ser destruïda per mitjà de l'oportuna prova en contra. No serveix davant de tercers la simple confessió de l'altre cònjuge sobre el caràcter privatiu dels béns³³.

(32) Article 1361 CC.

(33) Article 1324 CC.

Amb aquests pressupòsits, l'article 1346 del Codi estableix la llista de béns privatius i assenyala quins són privatius de cadascun dels cònjuges:

a) Els béns i drets que li pertanyien en començar la societat. S'ha de recordar que la societat comença en un moment determinat i, per tant, els béns que s'haguessin pogut adquirir amb anterioritat a la constitució del règim és obvi que són privatius.

b) Els que adquireixi després per títol gratuït. És a dir, els que adquireixi qualsevol dels cònjuges a partir d'aquest règim per mitjà d'un títol que no signifiqui càrrega o onerositat que pogués comprometre els béns del matrimoni, sigui per actes *inter vivos* (donació) o *mortis causa* (herència).

c) Els adquirits a costa o en substitució d'altres béns privatius. La llei preveu en aquest apartat el principi de subrogació real, en virtut del qual els béns adquirits a costa o a canvi d'un bé de naturalesa privativa, encara que l'adquisició es materialitzi a partir del matrimoni, mantindran el mateix règim anterior.

d) Els adquirits per dret de retracte que pertanyen a un sol dels cònjuges.

Es tracta d'una nova aplicació de subrogació real, ja que l'adquisició del bé és conseqüència d'una titularitat privativa anterior. El dret a exercir el retracte es materialitza en la cosa sobre la qual s'exerceixi el dret. Si el pagament es fa amb fons de béns de guanys, la societat serà creditora del cònjuge propietari pel valor satisfet³⁴.

⁽³⁴⁾Vid. article 1346, final, CC.

e) Els béns i drets patrimonials inherents a la persona i els no transmissibles *inter vivos*. Serien els drets personalíssims o aquells que es concedeixen *intuitu personae*.

f) El rescabament per danys inferits a la persona d'un dels cònjuges o dels seus béns privatis. La doctrina és unànime quan assenyala que la privacitat s'explica com un supòsit de la subrogació o substitució, tant si els danys es causen a objectes del patrimoni com si infereixen la persona, encara que en aquest segon supòsit s'hauria de poder distingir entre el dany físic i el moral, ja que en aquest cas és difícil justificar la subrogació.

g) La roba i els objectes d'ús personal que no siguin d'un valor extraordinari. Aquests béns, igual que els de l'apartat següent, són considerats privatis per destinació i mantenen aquest caràcter encara que hagin estat adquirits per mitjà del cabal comú. Els cònjuges han de contribuir al manteniment de les càrregues, i la roba és, evidentment, una despesa necessària. Aquesta consideració és la que determinarà que la societat no tingui dret a cap reintegrament per aquest concepte.

h) Els instruments necessaris per a l'exercici d'una activitat professional o ofici, llevat que siguin part integrant o pertinences d'un establiment o explotació de caràcter comú. El fet d'haver estat destinats a l'exercici d'una activitat professional farà que el bé sigui privatiu encara que hagi estat adquirit amb diners de béns de guanys, però, com assenyala l'article 1346, hi haurà dret al reintegrament quan s'acabi la comunitat. En canvi, lògicament, quan aquests instruments formin part d'un negoci comú també seran considerats comuns.

A més de les regles generals, hi ha algunes normes del Codi que completen la llista de béns privatis³⁵.

⁽³⁵⁾Vegeu els articles 1348 i 1349 CC.

2) Els béns de guanys

L'enumeració dels béns que s'han de considerar béns de guanys la proporciona l'article 1347 del Codi, segons el qual són béns de guanys:

a) Els obtinguts pel treball o la indústria de qualsevol dels cònjuges. És a dir, tots els ingressos obtinguts des de la vigència del règim en virtut d'una activitat laboral, professional o comercial es consideraran béns de guanys.

b) Els fruits, les rendes o els interessos que produeixin tant els béns privatius com els béns de guanys. Tot el que produeixi qualsevol dels béns dels cònjuges des de la vigència del règim es converteix automàticament en guany.

c) Els adquirits a títol onerós per mitjà del cabal comú, tant si es fa l'adquisició per a la comunitat com si es fa per a un dels esposos. És una nova aplicació de subrogació real, en virtut de la qual els béns que ingressen ocupen el lloc que han deixat vacant els béns o els diners destinats a la seva adquisició.

d) Els adquirits per dret de retracte de béns de guanys, encara que ho fossin amb fons privatius; en aquest cas, la societat serà deutora del cònjuge pel valor satisfet. És una norma paral·lela a la que s'estableix per als béns privatius, encara que en aquest cas tant el dret d'adquisició preferent com el bé que, en el seu exercici, ingressa al patrimoni, tindran el caràcter de guany.

e) Les empreses i els establiments constituïts durant la vigència de la societat per qualsevol dels cònjuges a càrrec dels béns comuns. Si en la formació de l'empresa o establiment concorren capital privatiu i capital comú, s'aplicarà el que disposa l'article 1354. Això és així independentment que la titularitat correspongui a un cònjuge o a tots dos. Tampoc no influeix la circumstància que només un es dediqui a exercir aquesta activitat.

A més d'aquest elenc, hi ha una sèrie de normes particulars en els articles 1350 i 1351. En l'article 1351 es preveu el supòsit dels beneficis obtinguts al joc, que el nostre ordenament considera com a béns de guanys. Es pot veure la sentència de l'AP de Còrdova de 10 de maig de 1997 sobre la consideració de la pertinença d'un premi de la loteria a la societat de béns de guanys.

Juntament amb els supòsits típics, hi ha una sèrie de casos límit en què la llei opta per la pertinença a la societat de guanys o als béns privats i segons qui va fer els primers pagaments i com ho va fer. Són els articles 1354, 1356 i 1357 del Codi, que donen lloc a una acció de reemborsament quan es liquidi el règim:

“S'haurà de reemborsar el valor satisfet a càrrec, respectivament, del cabal comú o del propi per mitjà del reintegrament del seu import actualitzat en el moment de la liquidació”.

A aquest efecte, destaca la matèria relativa als habitatges adquirits mitjançant préstecs hipotecaris, en la qual la jurisprudència aplica el criteri de compra a terminis, en sentències com la de l'Audiència Provincial de Saragossa de 17 de març de 2003. Qüestió també discutida ha estat la naturalesa privativa o de guanys de les pensions de jubilació³⁶.

⁽³⁶⁾Sobre les pensions de jubilació, vegeu la STS de 20 de desembre de 2003.

6.2.3. Càrregues i responsabilitat dels béns de guanys

Fins ara hem vist quins béns integren l'actiu de la societat de béns de guanys, però ara n'hem de veure l'anvers, és a dir, les obligacions que han de complir els béns de guanys, les càrregues o els deutes de la societat i les regles

d'imputació d'aquests deutes als patrimonis comú o privatius dels cònjuges. S'ha de fer notar que de vegades la llei parla de despeses que van a càrrec de la societat i, d'altres vegades, de deutes o de responsabilitat dels béns de guanys. La clau està en el fet que la societat no té personalitat, per la qual cosa, en sentit estricte, no pot contraure deutes. Són els cònjuges els que són i apareixen com a deutors. Ara bé, si el deute s'ha contractat per atendre qüestions de la societat, s'hauran d'utilitzar els seus béns per al pagament, i si es fa servir el patrimoni dels cònjuges, tindran un crèdit contra el patrimoni de béns de guanys. Es diu que aquest deute és a càrrec de la societat perquè ha de ser suportat pel seu patrimoni.

Una altra qüestió és la responsabilitat davant del creditor. Aquí el Codi pretén fixar quin patrimoni pot ser objecte d'agressió en cas d'incompliment del deute. Les despeses que són a càrrec de la societat són les que s'assenyalen en els articles 1362, 1363, 1366 i 1371 del Codi.

L'article 1362, que és el bàsic, diu que "seran a càrrec de la societat de béns de guanys les despeses que s'originin per una de les causes següents", i enumera en els seus quatre apartats:

- les derivades del manteniment de la família (d'acord amb les circumstàncies familiars, comprèn les atencions necessàries per a la subsistència);
- les despeses generades per l'adquisició, la tinença o el gaudi dels béns comuns;
- les derivades de l'administració ordinària dels béns privatis, ja que no s'ha d'oblidar que els fruits reverteixen en la comunitat, i
- les derivades de l'explotació regular dels negocis o de la professió, que, com en el cas anterior, es justifiquen en el sentit que els guanys obtinguts en el seu exercici són béns de guanys.

El fet de ser a càrrec implica que són considerades passiu de la societat. Per tant, davant de la hipòtesi que aquestes despeses haguessin estat satisfetes amb diners privatis de qualsevol dels cònjuges (tant si va ser el que va contraure el deute com si no), té dret a ser reintegrat.

S'ha d'esmentar també un supòsit previst en l'article 1363. Es tracta d'un supòsit de responsabilitat per assumptió o atribució, en el sentit que col·loca a càrrec de la societat de béns de guanys les quantitats –només diners– donades o promeses per tots dos cònjuges de comú acord, quan no haguessin pactat que se satisfaria tot o una part amb els béns privatis d'un d'ells.

Per tant, hem vist que davant de l'existència de diferents patrimonis (el comú i el de cadascun dels esposos), el que fa la llei és assenyalar quin patrimoni en concret ha de satisfer determinades despeses. Però encara hem

d'assenyalar quin patrimoni ha de respondre davant del creditor del compliment de les obligacions concretes per un cònjuge o per tots dos. Es tracta, doncs, d'assenyalar quan poden ser agredits els béns de guanys, independentment de si l'obligació que s'hagi fet efectiva sobre els béns de guanys s'ha d'imputar posteriorment al passiu de la societat o al patrimoni privatiu dels cònjuges. La resposta a aquesta qüestió variarà segons com hagi estat contractat un deute, ja que es pot tractar del següent:

- deutes comuns contractats per tots dos o consentits pel no contractant;
- deutes contractats per un cònjuge sol però en l'àmbit d'actuació imputable a la societat conjugal, i
- deutes propis de cada cònjuge.

En relació amb els deutes comuns contractats per tots dos cònjuges o consentits pel no contractant, l'article 1367 preceptua que en respondran els béns de guanys, però naturalment també respondran davant del creditor els béns privatis del contractant, que responen en virtut de la responsabilitat universal recollida en l'article 1911 del Codi. Els béns privatis de l'altre cònjuge, si solament hi va consentir però no va ser part de la relació contractual, no hi quedaran, lògicament, afectats. Com que hi ha més d'un patrimoni al qual el creditor es pot adreçar, s'haurà d'assenyalar que la responsabilitat entre ells serà solidària (art. 1369).

El segon supòsit que s'assenyalava era el dels deutes contractats per un cònjuge sol però en l'àmbit d'actuació imputable a la societat conjugal. La regla general de responsabilitat la recull l'article 1369:

"Dels deutes d'un cònjuge que siguin, a més a més, deutes de la societat, respondran també solidàriament els béns de la societat."

Però aquest article no resol la qüestió precedent, concretada en la necessitat d'assenyalar quan un deute és de la societat i, per tant, en quins supòsits el creditor es podrà dirigir indistintament contra els béns de guanys del contractant o contra tots dos, ja que totes dues masses patrimonials estan situades al mateix nivell de possible agressió. La norma que ens proporciona aquesta dada és l'article 1365 del Codi, que assenyala que els béns de guanys respondran directament davant del creditor dels deutes contractats per un cònjuge:

- en l'exercici de la potestat domèstica (encara que hi hagi separació de fet si hi ha fills a càrrec de la societat, art. 1368) i en la gestió i disposició dels béns de guanys que li corresponguin per llei, i
- en l'exercici ordinari de la professió, art o ofici i en l'administració ordinària dels béns privatis.

En aquestes hipòtesis, davant de l'actuant, la responsabilitat serà solidària del patrimoni de béns de guanys i del privatiu del cònjuge que va contraure el deute (en el sentit assenyalat anteriorment, ja que no oblidem que no hi ha responsabilitat tècnica entre una persona i un patrimoni). Si es tracta del primer cas (exercici de la potestat domèstica), també hi ha responsabilitat subsidiària de l'altre cònjuge, és a dir, del no contractant.

Quan un cònjuge paga amb el seu patrimoni privatiu un deute del qual sigui responsable el patrimoni de béns de guanys, tindrà un dret de reintegrament del valor a càrrec del patrimoni conjugal.

Quant al tercer supòsit esmentat, els deutes propis de cada cònjuge, queda molt reduït en el seu àmbit, ja que les despeses de l'administració dels béns privatis són considerades deute de béns de guanys. Queden reduïts als casos següents:

- deutes de joc pendents de pagament (art. 1372);
- les obligacions extracontractuals pròpies (art. 1366), i
- les despeses d'alimentació dels fills no comuns que no visquin al domicili conjugal. Si viuen al domicili conjugal, les despeses que generen són considerades càrregues del matrimoni i, per tant, van a càrrec dels béns de guanys³⁷.

En aquests casos, la responsabilitat recau sobre els béns privatis, però subsidiàriament en seran responsables els béns de guanys en la mesura en què els béns privatis siguin insuficients. Per a aquesta hipòtesi l'article 1373 estableix que el creditor podrà demanar l'embargament de béns de guanys, i que això pot implicar la dissolució del règim a opció del cònjuge no deutor.

L'article 541. 3r. LEC estableix el procediment perquè el cònjuge que vegi atacat el seu patrimoni privatiu per deutes exclusius del seu cònjuge pugui exercir el dret d'opció reconegut en l'article 1373 CC. D'aquesta manera es posa fi a una de les principals fonts de problemes manifestats per la doctrina i per la jurisprudència³⁸, en establir de manera detallada el procediment per a demanar la substitució de la "trava" respecte dels béns de guanys per la part que en el patrimoni conjugal correspongui al cònjuge deutor.

No obstant això, i malgrat la novetat de la regulació processal esmentada, és l'article 541.2n. LEC el que realment aporta solucions reglades a problemes fins llavors orfes de regulació. Aquest article estableix un procediment perquè el cònjuge que coneix la "trava" de béns de guanys per deutes contrets per la seva

⁽³⁷⁾Article 1362-1 CC.

Deutes propis de cada cònjuge

També s'hi han d'incloure les obligacions delictuals; els deutes contrets abans del matrimoni amb el límit de l'habitatge, i els contrets després del matrimoni per part d'un cònjuge en interès exclusiu i propi.

⁽³⁸⁾STS de 29 d'abril de 1994.

parella, però dels quals la societat ha (en principi) de respondre, pugui discutir la responsabilitat efectiva del patrimoni de guanys enfront de l'òrgan executor, i s'aconsegueixi l'aixecament de l'embargament indegudament travat.

6.2.4. Dissolució

El Codi civil articula dues sèries de causes de dissolució: una, quan hi ha un esdeveniment que n'opera automàticament l'extinció, i una altra, si la presència de determinats esdeveniments autoritza un dels cònjuges a demanar el cessament de la comunitat; en aquest cas, és el tribunal el que, després d'un examen previ, pronuncia la dissolució.

A la primera categoria correspon l'article 1392 del Codi, segons el qual la societat de béns de guanys conclourà de ple dret:

- quan es dissolgui el matrimoni;
- quan sigui declarat nul;
- quan es decreti judicialment la separació dels cònjuges, i
- quan els cònjuges convinguin un règim diferent.

De l'expressió legal "conclourà de ple dret" s'ha de deduir que l'extinció es produeix en el mateix moment en què es produeixi qualsevol dels supòsits de fet assenyalats anteriorment.

A la segona sèrie de causes que donen lloc a l'extinció de la societat a petició d'un cònjuge correspon l'article 1393. Són hipòtesis que permeten al cònjuge interessat sol·licitar judicialment la dissolució de la societat de béns de guanys. Serien causes de dissolució judicial, ja que no es pot parlar de dissolució fins que no hagi estat acordada pel jutge. Només ens hi aturarem per assenyalar algunes característiques rellevants de la dissolució judicial, que es basen en la dificultat o impossibilitat d'actuació conjunta o la pèrdua de confiança en la gestió o administració duta a terme per l'altre cònjuge. En tots aquests casos, llevat del previst al núm. 1, es requereix el seguiment d'un procés de caràcter contenciós³⁹.

⁽³⁹⁾Article 1394 CC.

6.2.5. Liquidació

Un cop es dissol una comunitat se n'ha de procedir a la liquidació. És llavors quan s'ha de fer balanç de les diferents operacions en què han intervingut els cònjuges i s'han de fer repercutir en el patrimoni respectiu els costos que, per la raó que sigui, no va afrontar el titular o el patrimoni responsable.

Les operacions de liquidació requereixen –el Codi ho exigeix així en l'article 1396– que es coneguin exactament els béns, els drets i les relacions patrimonials que influeixen en la determinació definitiva del romanent. Per això, es farà un inventari valorat dels béns comuns, i també de les relacions de crèdit que hi ha entre les diferents masses patrimonials. Els articles 1397 i 1398 del

⁽⁴⁰⁾Encara que no hi ha cap norma sobre si l'avaluació dels béns s'haurà de referir a la data de dissolució de la societat o a la data de la liquidació, que pot ser anys després.

Codi civil espanyol descriuen, respectivament, la composició de l'actiu i del passiu, que estarà referida únicament i exclusiva als béns de guanys i no als béns privatis dels cònjuges, que no es tenen en compte. A més, la redacció de tots dos preceptes es caracteritza pel fet de referir-se a béns existents i a deutes pendents, i també a l'import actualitzat de les partides restants⁴⁰. El TS, en sentència de 23 de desembre de 1993, es va referir a la data de liquidació.

L'**actiu** estarà format pel següent:

- els béns de guanys que hi hagi en el moment de la dissolució;
- l'import actualitzat del valor que tenien els béns en ser alienats de forma fraudulenta, i
- l'import actualitzat de les quantitats pagades per la societat que anessin a càrrec d'un cònjuge.

Per la seva part, s'inclourien al **passiu**:

- els deutes pendents a càrrec de la societat;
- l'import actualitzat dels béns privatis gastats en interès de la comunitat, i
- l'import actualitzat de les quantitats que la comunitat degui a qualsevol dels cònjuges.

Fet l'inventari, s'ha de procedir a la satisfacció dels deutes existents. S'ha de començar pels alimentaris, que sempre tindran preferència⁴¹.

⁽⁴¹⁾Article 1399.I CC.

Es procedirà tot seguit a l'abonament dels crèdits que tenen els creditors, i, si s'haguessin fet les adjudicacions als cònjuges (atribució de titularitat), podrien fins i tot procedir contra el cònjuge no deutor en accionar contra els béns que se li haguessin adjudicat en la partició. Finalment (si les operacions s'han fet correctament), es procedirà a fer els reintegraments a favor dels cònjuges, com assenyala l'article 1403 del Codi. L'última operació de liquidació consisteix en l'adjudicació dels béns de guanys romanents i l'adjudicació dels lots corresponents a parts iguals a cada un dels cònjuges o, si és el cas, als hereus⁴². Òbviament, la divisió per la meitat o a parts iguals no es refereix a tots els béns que constitueixen l'haver de la societat, sinó a l'haver en el seu conjunt. La composició dels lots és lliure, però han de ser qualitativament iguals, encara que els esposos tenen dret a que en el seu lot s'inclouin determinats béns. El dret d'incloure al seu haver determinats béns es farà imputant-los a la seva part i, encara que hi ha béns de preu molt elevat (local, habitatge), no es trenca la teòrica igualtat, ja que si per la inclusió d'aquests béns s'entengués que el

⁽⁴²⁾Article 1404 CC.

cònjuge beneficiari rep més del que li correspon rebre, hauria de compensar l'altre cònjuge amb diners. D'aquesta manera, i com assenyala l'article 1406, cada cònjuge té dret que s'inclouï de manera preferent en el seu haver:

- els béns d'ús personal;
- l'explotació econòmica que gestioni efectivament;
- el local on va exercir la professió, i
- si la societat s'hagués dissolt per la mort de l'altre cònjuge, l'habitatge habitual.

6.3. El règim de comunitat de béns en el llibre segon del Codi Civil de Catalunya

L'explicació precedent respon a la regulació dels guanys en el Codi civil espanyol, però el legislador català va optar per regular el règim de comunitat en el Codi de família i l'ha continuat regulant en el llibre segon del Codi civil de Catalunya. Aquest tipus de règims no són en realitat totalment desconeguts, atès que en els Costums de Tortosa i després en la Compilació es va regular el pacte d'agermanament o de mig per mig (en l'actualitat en l'article 223-28 CCCat), que establia un tipus similar de comunitat conjugal. No és probable que es pactin gaires règims de comunitat.

6.3.1. Concepte i naturalesa jurídica

Es parteix de la idea de considerar que tot el patrimoni que un cònjuge aporta al matrimoni i el que adquireix després, mentre el matrimoni és vigent, es converteix en patrimoni comú de tots dos. Per això, des d'un principi s'origina un patrimoni comú que en el cas de la legislació catalana és inicial, ja que l'article 232-30 CCCat assenyala que

“en el règim de comunitat de béns, els guanys obtinguts indistintament per qualsevol dels cònjuges i els béns als quals confereixin aquest caràcter esdevenen comuns”.

6.3.2. Règim jurídic

El règim de comunitat es regeix pel que s'ha convingut en els capítols i en allò no convingut s'apliquen les normes que hi dedica el Codi Civil de Catalunya⁴³. La majoria d'aquests articles no tenen caràcter imperatiu, per la qual cosa és possible modificar-ne el contingut partint del principi de llibertat de pacte. Per exemple, s'admet la determinació de la composició dels béns comuns⁴⁴ i, per tant, lògicament, dels béns privatius⁴⁵ i el procediment de divisió dels béns comuns⁴⁶.

⁽⁴³⁾Articles 232-30 a 232-38 CC-Cat.

⁽⁴⁴⁾Article 232-31 CCCat.

⁽⁴⁵⁾Article 231-32 CCCat.

⁽⁴⁶⁾Article 232-38 CCCat.

1) Els béns

La modificació més important en relació amb els béns que integren la comunitat⁴⁷ és la conversió en comuns dels béns que pertanyien a qualsevol d'ells abans del matrimoni, sempre que els confereixin aquest caràcter (aquest darrer incís és important, ja que no estem davant una comunitat universal per la qual des de la vigència del règim es fan comuns tots els béns dels cònjuges, inclosos aquells dels quals eren titulars en iniciar-se el règim). Evidentment, els que s'adquireixin posteriorment a la constitució del règim, els fruits de tots els béns i els productes de l'activitat laboral o professional dels cònjuges també són comuns.

(47) Article 232-31 CCCat.

Per la seva banda, tenen la consideració de privatiu⁴⁸ aquells que pertanyien a cada cònjuge abans d'iniciar el règim, si no els han conferit el caràcter de comuns, els adquirits per donació o títol successori, els adquirits per subrogació real d'altres béns privatius, les quantitats procedents d'indemnització per danys morals i, finalment, els necessaris per a l'exercici de la professió i els objectes d'ús personal.

(48) Article 232-32 CCCat.

2) Gestió dels béns

En relació amb la gestió dels béns comuns, es regula en la norma d'acord amb els principis d'autonomia privada i d'equiparació entre els cònjuges, perquè, com assenyalava l'article 232-33 CCCat:

"[...] si no hi ha pacte, l'administració dels béns comuns correspon a tots dos cònjuges".

Hi ha una norma especial en relació amb els actes que tenen com a finalitat servir per al sosteniment de les despeses familiars, atès que la llei autoritza a qualsevol cònjuge perquè disposi dels béns comuns i a càrrec seu contregui obligacions que tinguin aquesta finalitat⁴⁹. Si no tenen aquesta finalitat, l'article 232-33.1 CCCat estableix que els actes de disposició

(49) Article 232-33.2 CCCat.

"[...] corresponen als cònjuges conjuntament o a un d'ells amb consentiment de l'altre".

Per actes de disposició entenem tant els onerosos com els que es duen a terme d'una manera gratuïta que comportin alienació o gravamen dels béns comuns.

Si falta el consentiment de l'altre s'ha d'entendre que l'acte és ineficax a falta de poder de disposició, cosa que permetria d'anul·lar-lo a instància del cònjuge el consentiment del qual s'ha omès, o dels seus hereus.

Per la seva banda, es pot administrar i disposar amb total independència dels béns privatius que són de propietat exclusiva de cadascun dels cònjuges.

3) Extinció del règim

L'article 232-36 CCCat assenyala els mecanismes d'extinció, que coincideixen bàsicament amb els de qualsevol règim, encara que convé destacar que l'extinció es pot provocar anticipadament per mitjà d'una decisió judicial, a sol·licitud de qualsevol dels cònjuges quan concorri alguna de les circumstàncies següents:

- separació de fet per un termini superior a sis mesos,
- una gestió irregular que comprometi greument els interessos de la família,
- incompliment greu, per part d'un cònjuge, del deure d'informar de les seves activitats econòmiques, que té origen en l'article 231-7 CCCat, aplicable a tots els cònjuges amb independència del règim econòmic matrimonial però amb una especial incidència en els matrimonis subjectes a un règim de comunitat,
- embargament dels béns comuns en el supòsit de l'article 232-34.2 CCCat.

4) Liquidació

Quan s'extingeix el règim cal procedir a la liquidació. L'article 232-37 CCCat assenyala que:

“[...] a l'efecte de la divisió de la comunitat, la determinació dels béns comuns i dels béns privatis es fa en referència amb el temps de la dissolució”.

És a dir, en aquest moment es determinen els béns la comunitat dels quals s'ha de dissoldre i es fixa la situació patrimonial activa i passiva: s'han de cobrar els crèdits i pagar els deutes que es tinguin tant amb tercers com en relació amb els patrimonis privatis dels dos. Una vegada s'ha obtingut l'actiu líquid, sense oblidar que el valor dels béns es mesura en el moment de fer la liquidació⁵⁰, el producte resultant, com indica l'article 232-38.1 CCCat:

“[...] es divideix entre els cònjuges o entre el cònjuge supervivent i els hereus del premort a parts iguals, llevat que s'hagi convingut una altra cosa”.

Hi ha una regla específica en relació amb l'habitatge que ha constituït el domicili conjugal, perquè el cònjuge supervivent pot sol·licitar que li sigui adjudicat (igual que els mobles d'ús ordinari que conté) i, per tant, que se li n'atribueixi la propietat en pagament de la quota: si el valor de l'habitatge és superior al valor de la quota, ha de pagar la diferència en diners⁵¹.

Finalment, cal assenyalar que en aquesta mateixa línia de marcar certes preferències en el moment de la liquidació, l'article 232-28.3 CCCat assenyala la possibilitat que qualsevol dels cònjuges pugui recuperar els béns que eren de la seva propietat en el moment de començar el règim i als quals, com ja s'ha assenyalat, van atorgar el caràcter de comuns en iniciar-se el règim.

⁽⁵⁰⁾Article 232-37.2 CCCat.

⁽⁵¹⁾Article 232-38.2 CCCat.

6.4. El règim de participació en els guanys en el llibre segon del Codi civil de Catalunya

6.4.1. Naixement del règim de participació i límits de la seva configuració

El règim de participació o, més ben dit, els règims de participació⁵², tenen l'origen en les insuficiències que, davant de determinades situacions bàsicament de crisi conjugal, presenten els règims de comunitat i de separació. La constatació d'aquestes insuficiències ha dut molts països a crear un sistema mixt per a intentar conciliar els avantatges dels altres dos tipus i aconseguir un nivell alt de solidaritat entre els cònjuges sense dificultar-ne la possible activitat econòmica individual. A Espanya –i a Catalunya–, el règim de participació s'ha establert com a opcional. De fet, és un sistema convencional pur, ja que ni tan sols s'imposa si no hi ha pacte. Per tant, només és possible si l'han constituït les parts en capítols matrimonials⁵³. D'acord amb aquest plantejament, la norma disposa que el règim es regularà:

- Primer, pel convingut en el pacte entre els cònjuges, encara que aquesta llibertat estigui sotmesa a certs límits. El primer límit el preveu l'article 231-15 CCCat, que estableix que es podrà pactar una participació diferent de la meitat, però aquest pacte “solament serà vàlid si s'estableix amb caràcter recíproc i igual a favor de qualsevol dels cònjuges”. Si no fos així, el pacte seria nul i la participació seria a parts iguals. El segon límit el preveu l'article 232-24 CCCat, segons el qual no es pot renunciar a les possibles accions d'impugnació dels actes fraudulents.
- Segon, si no hi ha pacte exprés, per les normes que estableixen les disposicions generals del règim de participació en els guanys.
- Tercer, en última instància, per les regles del règim de separació de béns.

Un cop constituït el règim, aquest funciona com un de separació, cosa que implica⁵⁴ que cada cònjuge administra i disposa lliurement dels seus propis béns. En altres paraules, cada cònjuge té la propietat, el gaudi, l'administració i la lliure disposició dels seus béns. El que passa és que aquesta regla té un límit genèric, com a conseqüència d'aquesta comunicació que es produirà quan es liquidi el règim, i és la imposició d'un deure genèric d'informació recíproca sobre la gestió del patrimoni propi. No es tracta que l'altre pugui fiscalitzar el que un fa, però sí que pugui preservar el seu dret a participar-hi⁵⁵.

⁽⁵²⁾El CC espanyol en regula un tipus i la legislació catalana, un altre.

⁽⁵³⁾Article 231-10 CCCat.

⁽⁵⁴⁾Aquest és el sentit de l'article 232-13.2 CCCat.

⁽⁵⁵⁾Article 232-13.2 CCCat.

6.4.2. L'extinció del règim i les seves causes

L'article 232-16 CCCat enumera les causes d'extinció del règim. En síntesi, són les següents: l'extinció és automàtica per nul·litat o dissolució del matrimoni o separació judicial, l'acord dels cònjuges en capítols matrimonials que estipulin un règim diferent.

L'extinció es dona per resolució judicial quan:

- hi ha separació de fet per un període superior a sis mesos, o
- es dona un incompliment greu o reiterat del deure d'informar per part d'un dels cònjuges, en contra del que estableix l'article 232-13.2 CCCat, o
- un dels cònjuges es troba en una situació que comprometi greument els interessos del que sol·licita l'extinció.

L'extinció del règim per qualsevol d'aquestes causes té com a conseqüència automàtica que l'expectativa de participació es converteixi en dret i que s'obri la fase de liquidació comptable, de la qual, un cop establerts els béns de guanys de cada cònjuge, en resultarà un crèdit de participació a favor d'un d'ells⁵⁶.

⁽⁵⁶⁾Article 232-18 CCCat.

6.4.3. Liquidació

Extingit el règim, es procedeix a determinar els guanys de tots dos cònjuges per a atorgar a qui n'ha tingut menys un crèdit contra l'altre per la meitat de la diferència. El que passa és que el concepte de guany del qual es parteix varia segons si l'ordenament que reguli el règim de participació és més o menys participatiu. La legislació catalana ha optat per establir que els guanys de cada cònjuge siguin el resultat d'una operació matemàtica que consisteix a comptabilitzar determinats béns pel seu valor final. El patrimoni final inclou no solament el que es té en extingir-se el règim, sinó també béns que es continuarien tenint si no se n'hagués disposat de manera gratuïta, amb l'excepció de les liberalitats d'ús i les donacions que l'altre cònjuge hagués consentit.

Per la seva part, el patrimoni inicial està constituït pel patrimoni originari en el sentit que tenia al començament del règim, i per algunes adquisicions posteriors (indemnitzacions, béns adquirits segons aquest règim a títol gratuït). El que és realment important és que per a poder-los comptabilitzar han de continuar existint.

D'acord amb l'article 232-19 CCCat, el patrimoni final o actiu de cadascun dels cònjuges inclou els béns següents, que es comptabilitzaran pel seu valor en el moment de la liquidació: tots els béns que li pertanyin en el moment de

l'extinció del règim en l'estat material en què es trobin, una vegada deduïdes les càrregues que els afectin i les obligacions, i exclosos els béns comprats amb pacte de supervivència. A aquest patrimoni s'hi ha d'afegir:

- a) El valor dels béns dels quals s'hagi disposat a títol gratuït durant la vigència del règim, d'acord amb l'estat material en què es trobaven en el moment de disposar-ne, amb l'excepció de les liberalitats d'ús i de les donacions que l'altre cònjuge hagi consentit.
- b) El valor dels béns dels quals s'hagi disposat a títol onerosos durant la vigència del règim per a disminuir fraudulentament els guanys, d'acord amb l'estat material en què es trobaven en el moment d'alienar-los i amb independència del preu que s'hagi fet constar, i també el valor de les obligacions o dels gravàmens constituïts fraudulentament.
- c) El valor dels béns destruïts o deteriorats, en les mateixes circumstàncies a què fa referència la lletra *b*.

El valor dels béns és el que tenen en el moment en què s'extingeix el règim. En cas de béns alienats, deteriorats o destruïts es pren per valor el que tenien en el moment en què es van transmetre, deteriorar o perdre.

Quant al patrimoni inicial o passiu de cadascun dels cònjuges, la seva composició està detallada en l'article 232-20 CCCat: comprèn tots els béns que li pertanyien en el moment de començar el règim, una vegada deduïdes les càrregues que els afectaven i les obligacions. Si el passiu del patrimoni inicial és superior a l'actiu, s'ha de computar el valor negatiu, llevat que les parts acordin una altra cosa. A aquest patrimoni s'hi ha d'afegir:

- a) El valor dels béns adquirits a títol lucratiu durant la vigència del règim, una vegada deduïdes les càrregues que els afectaven.
- b) Les indemnitzacions per danys personals, exclosa la part corresponent al lucre cessant durant el temps de vigència del règim.

El valor dels béns és el que tenen en el moment en què s'extingeix el règim, tenint en compte l'estat material en què es trobaven a l'inici del règim i, quant als adquirits a títol gratuït, l'estat material en què es trobaven en el moment d'adquirir-los.

Les regles de liquidació del règim de participació recorden, en tant que són molt similars, les de càlcul de la compensació econòmica per raó de treball que pot procedir amb motiu de la liquidació del règim de separació de béns (art. 232-6 CCCat).

6.4.4. Determinació del crèdit de participació

Un cop establerts els guanys de cada cònjuge, s'ha de determinar quin d'ells –només un– té el corresponent crèdit de participació. En aquest sentit, “si no hi ha pacte”, l'article 232-21 CCCat estableix les regles següents:

- si només ha tingut guanys un cònjuge, l'altre tindrà un crèdit per la meitat d'aquests guanys,
- si tots dos han tingut guanys, la diferència entre els uns i els altres es repartirà també per la meitat i hi tindrà dret el que ha obtingut menys guanys,
- si cap dels cònjuges ha obtingut un increment patrimonial, no hi ha crèdit de participació.

6.4.5. Pagament del crèdit: forma i termini

Un crèdit de participació és un crèdit ordinari. Per tant, es pagarà en diners llevat que les parts acordin una altra cosa⁵⁷. Aquesta és la regla, però hi ha excepcions, ja que la llei preveu la possibilitat que el crèdit es pagui en béns si hi ha acord entre els cònjuges o si el jutge ho concedeix, a petició d'una part⁵⁸. Al marge de tota valoració judicial, si l'extinció es produeix per la mort d'un cònjuge, el supervivent podrà exigir que se li pagui amb l'habitatge conjugal (afegint-hi en el seu cas la diferència en diners).

⁽⁵⁷⁾Article 232-22 CCCat.

⁽⁵⁸⁾Article 232-22.1 CCCat.

Resum

En aquest mòdul hem vist els efectes que produeix el matrimoni des del punt de vista personal i, sobretot, patrimonial.

S'ha posat una atenció especial en els efectes de tipus patrimonial des de la doble perspectiva dels efectes entre els membres de la parella i, per altra banda, dels efectes davant de tercers. Tot i que, i així ha quedat especificat, “sense matrimoni no hi ha règim” i “no hi ha matrimoni sense règim econòmic”, els cònjuges poden establir, per mitjà de capítols matrimonials, el règim econòmic que vulguin. És clar, però, que la llei, per a preveure la falta d'activitat dels cònjuges, estableix sistemes subsidiaris que converteix en règims legals.

Activitats

Al final de cada mòdul hi ha una indicació bibliogràfica on s'ha procurat triar treballs, no especialment llargs, sobre alguns dels temes que s'hi han tractat. Òbviament, la seva lectura sempre és recomanable, però val més deixar llibertat al consultor perquè decideixi les lectures que li semblin més idònies en cada moment.

El que sí que sembla necessari és la realització del "cas pràctic" proposat. S'hi ha concretat l'activitat que es proposa. Hi ha una sèrie de qüestions que constitueixen un mecanisme valuós d'autoavaluació i que es presenten sota l'epígraf de preguntes. Totes les preguntes es basen en un "supòsit fàctic" i no són altra cosa que alguns dels interrogants que planteja el mateix text i que, òbviament, estan resolts als materials d'estudi. Cal recordar que si bé la forma en què es dictamina és important, interessa més el contingut.

El matrimoni i els seus efectes

Poc després en Joan va conèixer la Carme, de veïnatge civil comú, qui residia a Lleida des de feia 8 anys. La parella va contraure matrimoni i va fixar el domicili conjugal en aquesta ciutat. El nou habitatge va ser adquirit amb pacte de supervivència.

La Carme tenia un negoci de perfumeria que li donava uns bons ingressos (en el moment de contraure matrimoni era titular de cinc locals). En Joan va fer una sèrie d'inversions que li van anar molt bé i per les quals va ingressar una bona quantitat de diners. A més, va comprar granges i les va explotar també amb un resultat molt satisfactori. Per la seva banda, la Carme va voler diversificar la seva activitat, però amb la mala sort que es va associar amb una persona que la va deixar quasi a la ruïna. Els creditors van embargar les botigues, la casa que havia comprat amb el seu marit i el compte corrent conjunt. Però la Carme havia estat bastant hàbil i, veient el que podia passar, havia posat a nom del seu marit algunes de les seves botigues i d'altres les havia venut als treballadors.

Preguntes

1. Quin és el règim econòmic d'aquest matrimoni i per què? Segons la resposta, justifiqueu l'interès que pot tenir haver adquirit l'habitatge familiar amb pacte de supervivència.
2. Com s'ha de satisfer el deure de contribució a les càrregues del matrimoni? De quines accions disposen els cònjuges per a reclamar-ne el compliment?
3. A qui corresponen els ingressos econòmics i els augments de patrimoni aconseguits constant matrimoni? Justifiqueu-ho segons el règim econòmic.
4. Quina possibilitat legal hi ha que prosperi la sol·licitud d'embargament de l'habitatge comprat amb pacte de supervivència i del compte corrent indistint?
5. Poden començar els creditors alguna acció contra en Joan i els treballadors que han comprat les botigues?

Exercicis d'autoavaluació

1. Els actes de disposició a títol gratuït sobre béns comuns que hagi establert un cònjuge sense el consentiment de l'altre són...
 - a) anul·lables.
 - b) rescindibles.
 - c) nuls.
 - d) revocables.
2. Si l'habitatge familiar és d'un cònjuge i l'hipoteca sense el consentiment de l'altre, el contracte és...
 - a) nul.
 - b) anul·lable.
 - c) rescindible.
 - d) vàlid.
3. Quan mor un dels cònjuges, a l'altre se li lliuren, sense computar-se-li en l'haver hereditari, l'habitatge i el parament.
 - a) cert.
 - b) fals.
4. Si l'habitatge familiar habitual és propietat de tots dos cònjuges i un es nega a consentir un acte de disposició d'aquest habitatge, el jutge pot autoritzar l'acte...

- a) només si és a títol gratuït.
b) només si és a títol oneros.
c) tant si és a títol gratuït com si és a títol oneros.
d) la llei no preveu aquesta autorització judicial.
5. Si els casats en règim de participació adquireixen conjuntament algun bé o dret...
a) té la consideració de comú.
b) els pertany en *pro indiviso* ordinari.
c) es liquida com a guanys.
d) cap de les respostes anteriors no és correcta.
6. En el règim de participació es pot pactar una participació diferent de la meitat de l'increment.
a) cert.
b) fals.
7. D'acord amb el CC espanyol, si en capítols els cònjuges es limiten a pactar que no es regiran per la *sociedad de gananciales*, el seu règim econòmic serà...
a) el de separació.
b) el de participació en els guanys.
c) el de comunitat universal.
d) estan obligats a especificar un règim concret.
8. La separació de béns pactada en capítols matrimonials...
a) evita l'aplicació de les normes de responsabilitat davant tercers.
b) suprimeix el deure de contribució a les càrregues.
c) legitima els actes de disposició sobre l'habitatge conjugal.
d) no permet res de l'anterior.
9. El règim econòmic matrimonial es pot pactar...
a) en l'expedient matrimonial.
b) només en capítols matrimonials.
c) en l'acta matrimonial.
d) en els tres actes anteriors.
10. Un cop s'ha pactat en capítols un règim econòmic...
a) només es pot modificar després d'un any des que és vigent.
b) es pot modificar en qualsevol moment.
c) el règim pactat després del matrimoni no es pot modificar.
d) cap de les respostes anteriors no és correcta.
11. En cas de diferent veïnatge civil dels contraents, en absència de pacte, el règim econòmic del matrimoni és el corresponent...
a) a la llei del lloc de celebració del matrimoni.
b) a la llei del lloc del primer domicili conjugal.
c) a la llei del lloc d'inscripció del matrimoni.
d) al legal que estableix el Codi civil espanyol.
12. Si després del matrimoni tots dos cònjuges canvien de regionalitat...
a) s'aplica automàticament el règim econòmic corresponent a la nova.
b) el règim econòmic no es modifica.
c) els cònjuges han de declarar en el Registre civil que no volen canviar el règim.
d) si no hi ha declaració es produeix el canvi de règim al cap de deu anys.
13. El règim d'un matrimoni contret sense haver formalitzat capítols matrimonials per persones de veïnatge comú que posteriorment han adquirit el veïnatge civil català és...
a) el de guanys.
b) el de separació.
c) el de separació, llevat si manifesten d'alguna manera la seva voluntat contrària.
d) cap de les respostes anteriors no és correcta.
14. Els capítols matrimonials atorgats abans de contreure matrimoni són eficaços...
a) només si es contreu matrimoni en un mes.
b) només si es contreu matrimoni en sis mesos.
c) només si es contreu matrimoni en un any.
d) si es contreu matrimoni, en qualsevol moment.
15. Les donacions entre cònjuges són vàlides...
a) només si són precedents al matrimoni.
b) només si es fan en capítols matrimonials.
c) només si hi ha separació de béns.

d) en tot cas, com qualsevol altra donació.

Solucionari

Activitats

1. Després de l'aprovació de la CE, la doctrina i alguns tribunals van començar a plantejar la possible inconstitucionalitat de les normes del CC espanyol que assenyalaven l'adquisició automàtica per a la dona de la regionalitat del marit pel fet del matrimoni. Els problemes van quedar resolts amb la reforma introduïda per la Llei 11/1990, de 15 d'octubre, que entre d'altres va modificar l'apartat 2 de l'article 9 CC, en el qual s'estableix la llei aplicable per a regular els efectes del matrimoni. Si no hi ha regionalitat comuna ni pacte, el règim es fixa per la llei de la residència habitual comuna immediatament posterior al matrimoni.

En aquest cas s'assenyala que els cònjuges (de diferent veïnatge civil i sense que consti que haguessin celebrat capítols per modificar el règim) va fixar el domicili conjugal a Lleida. Per tant, el seu règim econòmic és el de separació de béns (legal a Catalunya en absència de pacte).

Trobareu el règim de les adquisicions amb pacte de supervivència en els articles 231-15 i seg. CCCat. Consisteix en la possibilitat d'establir que els béns que es comprin conjuntament i per meitat, quan es produeixi la mort de qualsevol dels cònjuges, es converteixin en propietat exclusiva i única del que sobrevisqui. Tot i que amb la nova regulació un pacte d'aquest tipus pot acompanyar les adquisicions oneroses per cònjuges casats sota qualsevol règim econòmic matrimonial i també per convivents en parella estable, és en el règim de separació de béns on té més sentit la seva incorporació, i per aquesta raó tradicionalment s'havia previst només per als cònjuges subjectes a aquest règim.

2. La contribució a les càrregues del matrimoni es fa en proporció als ingressos o patrimonis respectius (art. 231-6 CCCat), tenint en compte que el treball per a la casa o per a l'activitat professional de l'altre també es considera contribució.

3. Com que es tracta del règim econòmic de separació de béns, tant els ingressos com els augmentos patrimonials pertanyen al titular respectiu. No hi ha comunitat ni comunicació. Si es tracta d'un altre règim (de participació o de guanys), la solució, evidentment, seria una altra. Això no obstant, convé tenir present el que s'estableix en l'article 232-5 CCCat, aplicable als casos en què la ruptura del matrimoni provoca una situació de desequilibri entre els patrimonis dels dos cònjuges que implica un enriquiment injust per al que s'ha beneficiat del treball de l'altre i que, per tant, provoca el dret a una compensació econòmica.

4. El pacte de supervivència fa que els béns que s'hi han adquirit es tinguin en comunitat. Però l'article 231-17 CCCat assenyala que el creditor d'un dels cònjuges per deutes propis o familiars pot sol·licitar l'embargament sobre la meitat. Aquest embargament ha de ser comunicat a l'altre cònjuge que no és part en el litigi. Si, com a conseqüència de l'embargament, s'adjudica la meitat del bé, s'extingeix el pacte de supervivència sobre aquest bé.

Quan els comptes són indiferents hi ha una presumpció que els correspon per meitat a tots dos. Per tant, els creditors poden embargar la part de la qual el deutor es presumeix titular.

5. Els actes negocials entre cònjuges són lliures, però això no vol dir que els actes fets en frau de tercers siguin vàlids i eficaços. El CCCat regula en els articles 231-11 i 231-12 CCCat una sèrie de presumpcions que tendeixen a protegir els tercers. La prova que el contracte ha estat oneros correspon als cònjuges (s'inverteix la càrrega probatòria), de manera que els creditors poden impugnar, mitjançant la revocatòria, els actes que comportin frau als seus drets, i gaudeixen a favor seu de la presumpció de gratuïtat.

En el cas dels contractes establerts amb tercers, aquesta inversió de la càrrega de la prova no hi és, però els creditors gaudeixen de la mateixa acció judicial.

Exercicis d'autoavaluació

1. c, 2. b, 3. b, 4. b, 5. b, 6. a, 7. a, 8. d, 9. b, 10. b, 11. b, 12. b, 13. a, 14. c, 15. d

Glossari

béns privatius o propis Béns la pertinença prèvia o l'adquisició gratuïta dels quals fa que no s'integrin en el patrimoni de guanys.

béns de guanys Béns adquirits durant el règim de guanys i que en liquidar el règim pertanyen a tots dos cònjuges per meitat.

capítols matrimonials Document públic en el qual s'estableixen els acords matrimonials. Tradicionalment, només han contingut el règim econòmic que s'acorda, però poden contenir altres pactes, com per exemple donacions, pactes successoris, pactes en previsió d'una ruptura matrimonial o, fins i tot, reconeixement de fills.

despeses familiars Despeses que la llei considera necessàries i per a la cobertura de les quals s'estableix un deure específic de contribució i de responsabilitat davant tercers.

domicili conjugal Lloc de residència del matrimoni, on s'han de complir les obligacions que en deriven. Està sotmès a un règim especial de protecció legal.

dret al parament de l'habitatge Dret que per disposició legal té el cònjuge supervivent i que l'autoritza a fer seu el parament de l'habitatge, sense que el seu import es computi com a pagament dels drets successoris.

règim econòmic Sistema legal o voluntari que regula obligatòriament les aportacions dels cònjuges a l'economia familiar i el sistema d'administració, gestió i liquidació dels béns o crèdits adquirits o generats durant el matrimoni.

règim primari Conjunt de normes relatives a l'economia bàsica del matrimoni i que s'apliquen amb independència del règim econòmic concret que l'afecti.

subrogació real Sistema legal que és dóna en el règim de la societat de béns de guanys del CC espanyol (*sociedad de gananciales*), que possibilita el manteniment de la integritat dels patrimonis i que consisteix a substituir els béns de què es disposa pel seu valor econòmic equivalent.

Bibliografia

Aguilera Rull, A. (2012). "La configuración de la compensación del trabajo para la casa (art. 1438 CC) conforme con el principio de igualdad entre mujeres y hombres". *Revista Aranzadi Doctrinal* (núm. 3, BIB 2012\446).

Aguilera Rull, A. (2013). "La compensació econòmica per raó de treball". A: Autors diversos. *Gènere i dret de família. Una lectura a partir del Llibre segon del Codi civil de Catalunya*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Departament de Justícia - Generalitat de Catalunya.

Allueva Aznar, L. (2013). "Els requisits per a la validesa dels pactes en previsió de ruptura matrimonial. Comentari a la STSJ de Catalunya (Sala Civil i Penal, secc. 1a), 12.07.2012". *InDret* (núm. 1).

Bosch Capdevila, E. (2010). "L'evolució del règim de separació de béns en el Dret civil de Catalunya: la compensació econòmica per raó de treball". *Revista Jurídica de Catalunya* (núm. 4, pàg. 1075-2089).

Farnós Amorós, E. (2010). "El règim de separació de béns en el nou llibre II del Codi civil de Catalunya". *Activitat Parlamentària* (núm. 23).

Farnós Amorós, E. (2014). "Separació de béns i compensació econòmica per la dedicació abnegada a la família i a l'empresa del marit: la sentència del TSJC 14.02.2013". *Revista Catalana de Dret Privat* (núm. 14, pàg. 161-178).

Farnós Amorós, E. (2015). "Daño moral en las relaciones familiares". A: Gómez Pomar, F.; Marín García, J. (ed.). *El daño moral y su cuantificación en derecho español*. Barcelona: Bosch.

Ferrer Riba, J. (2005). "Separació de béns i compensacions en les crisis familiars". A: Àrea de Dret civil - UdG (coord.). *Nous reptes del Dret de família* (pàg. 77-94). Materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa. Girona: Documenta Universitaria.

Gimeno y Gómez-Lafuente, J. L.; Rajoy Brey, E. (coord.) (2008). *Regímenes económico-matrimoniales y sucesiones: derecho común, foral y especial* (2 vol.). Centro de Estudios Registrales de Aragón. Cizur Menor: Thomson-Civitas.

Gómez Ligüerre, C. (2013). "El règim econòmic del matrimoni". A: Autors diversos. *Gènere i dret de família. Una lectura a partir del Llibre segon del Codi civil de Catalunya*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Departament de Justícia - Generalitat de Catalunya.

Iglesia Monje, M. I. de la; Muñoz García, C. (dir.) (2014). *Manual práctico de la economía del matrimonio y del derecho de sucesiones*. Cizur Menor: Thomson-Civitas.

Lamarca i Marquès, A. (2002). "Separació de béns i desigualtat patrimonial: la compensació econòmica per raó de treball. Comentari a la STSJ 21.10.2002". *InDret* (núm. 1).

Lamarca i Marquès, A. (2013). "Els pactes en previsió de crisi matrimonial i de la convivència". A: Institut de Dret Privat Europeu Comparat - UdG (ed.). *Qüestions actuals del dret català de la persona i de la família*. Materials de les Dissetenes Jornades de Dret Català a Tossa. Girona: Documenta Universitaria.

Ribot Igualada, J. (2014). "Comentari als articles 232-5 a 232-11 CCCat (compensació econòmica per raó de treball)". A: Egea Fernández, J.; Ferrer Riba, J. (dir.); Farnós Amorós, E. (coord.). *Comentari al Llibre segon del Codi civil de Catalunya*. Barcelona: Atelier.